Hållö

Kulturhistoria genom fem sekler

Kulturhistorisk översikt

Ingela Lundin och Linnea Nordell
med bidrag av Marie Jonsson

Bohusläns museum
Maj 2013

Förord

Denna sammanställning är en genomgång av de kulturhistoriska lämningarna på Hållö utanför Smögen i Sotenäs kommun. Inom ramen för LEADER-projektet Tillväxt Hållö fick Bohusläns museum i uppdrag att ta fram skyltar och en utställning om Hållös natur- och kulturmiljö. Därför genomförde vi en inventering av öns kulturhistoriska lämningar och en dokumentation av Hållös maritima ristningar. Samtidigt målades ristningarna i med permanent färg för att synas bättre. Inventeringen skedde den 2-3 maj 2013 och vi som utförde den var Ingela Lundin och Linnea Nordell, antikvarier, och Marie Jonsson, marinarkeolog. Vi hade god hjälp av medlemmar från Föreningen Hållö fyr, Utpost Hållö och Stig Andersson på Hållöfärjan.

Hållös historia har nedtecknats på förtjänstfullt vis av flera personer, bland annat Bertil Abrahamsson. Denna sammanställning knyter samman skeenden och händelser i Hållös historia med de lämningar och spår, som finns kvar på ön. Vi använder oss också av historiska kartor, sjökort, ortnamn och arkivmaterial för att få en helhetsbild av vad lämningarna betyder och hur gamla de kan vara. Byggnadsminnet Hållö fyr med fyrvaktarbostäderna och radiopejlingsstationen har inte ingått i dokumentationen och omnämns bara översiktligt i denna text. Dessa byggnader har en viktig del i Hållös historia, men de är fortfarande i bruk och är beskrivna och dokumenterade på annat håll.

Ingela Lundin och Linnea Nordell
Bohusläns museum

Karta över Hållö, som visar platser med kulturhistoria. Förlisnings- och haveriplatserna för två skepp och ett flygplan är också markerade med namn. Skala 1:10 000.

Karta med ortnamnen på och kring Hållö. Skala 1:10 000.

Maritima ristningar vid Hållö hamn. Här syns en kompassros, ett bomärke, initialer och årtalen 1578 och 1621. Foto: Linnea Nordell.

Förhistoria?

Vi vet inte när Hållö besöktes av människor för första gången. Hållös högsta punkt ligger omkring 25 meter över havet, vilket innebär att ön var helt täckt av vatten efter istiden. Under yngre stenåldern, för omkring 5000 år sedan, började ön titta fram ur havet. Under merparten av förhistorien var Hållö en samling kobbar i det yttersta havsbandet. Om människor kommit till ön under förhistorisk tid, rörde det sig nog om kortare besök i samband med fiske och jakt. Dessa besök har inte avsatt några synliga spår i landskapet.

Utsnitt ur karta från 1658, av lantmätaren Kjettil Classon Felterus.

De äldsta beläggen

Det äldsta daterade besöket på Hållö skedde år 1578. En besökare ristade in detta årtal tillsammans med sina initialer, LCI, och sitt bomärke i bergshällen vid Hållö hamn. Ytterligare två årtal finns inristade där; 1581 och 1621. Läs mer om ristningarna nedan.

Hållö omnämns för första gången i skrift på en karta från år 1658. Bohuslän hade just blivit svenskt, och den nya överhögheten lät rita kartor över de nya landområdena i riket. Hållö (”Hollön”) och Sälö finns inritade på kartan, som skapades av lantmätaren Kjettil Classon Felterus.

Maritima ristningar

Hållös äldsta ristningar finns samlade vid Hållö hamn, nära bron över till Hamnholmen. Här finns fyra grupper med ristningar. Två av dem utgörs av initialer (CJ respektive NK) utan årtal eller andra tillägg. En tredje grupp innehåller årtalet 1578 och initialerna L, C och I kring ett bomärke. Mellan bokstäverna och bomärket har prickar ristats. Intill finns en kompassros och initialerna IA, samt årtalet 1621. Den sista gruppen består av årtalet 1581 ovanför en kompassros, där norrstrecket är markerat med ett kors och öststrecket med ett kryss.

Här står årtalet 1581 över en kompassros och bomärken. Till höger står två bokstäver i frakturstil med ett bomärke emellan. Foto: Linnea Nordell

Till vänster om och under kompassrosen finns bomärken. På kompassrosens högra sida är ännu ett bomärke ristat. Kring det står två bokstäver skrivna med frakturstil, som är ett gammalt tyskt typsnitt.

Maritima ristningar hittar vi i naturhamnar utmed hela Bohuskusten. Strax nordnordväst om Hållö ligger en naturhamn mellan Södra och Norra Buskär. Den har varit en känd god hamn åtminstone sedan 1500-talet. På Buskären finns runt 100 ristningar.

Handelstrafiken mellan Danmark, Norge, Sverige, Östersjö- och Nordsjöområdena har i alla tider passerat Bohuslän, och den har tidvis varit mycket livlig. Många lockades hit på grund av sillperioderna eller av handel med exempelvis trä och spannmål. Fram till 1600-talets slut undvek man att segla på natten. Sjöfarten var då beroende av att det fanns goda naturhamnar att lägga till i.

Vid dessa hamnar har man också ristat in sina bomärken, namn och initialer, men också årtal, sköldar, ortnamn och annat. Ibland kunde skeppen bli kvar i hamnarna på grund av dåligt väder och då hade man gott om tid på sig att rista in sina märken i berghällarna.

Hållö hamn är delvis skyddad, men den är relativt liten och kan vara svår att lägga till vid. Ristningarna visar att man lade till här under 1500- och 1600-talen, men den var troligen inte den mest populära hamnen i området. Gamla texter, farledsbeskrivningar och sjökort, samt mängden ristningar visar, att det istället var Buskären som var den huvudsakliga natthamnen vid denna tid.

Vid fyrvaktarbostäderna finns två yngre ristningar. Den ena föreställer en fisk och finns ristad på en häll på gårdsplanen. Den ristades på 1900-talet av ett fyrvaktarbiträde.

Den andra ristningen finns strax öster om det sydligaste av husen vid fyrvaktarbostäderna. Här står mansnamnet STIGB ristat med stora bokstäver.

Tomtning på norra delen av Hållö. Kanske är det flata stenblocket i lämningens mitt en tröskelsten. Foto: Linnea Nordell.

Tomtningar

En tomtning är en lämning efter en enkel byggnad i anslutning till stranden ute i skärgården. Oftast består den av en rundad vall av upplagda stenar och ibland finns det lämningar efter en eldstad. Vallen har utgjort en låg skyddande vägg och ett segel kan ha utgjort ett tältliknande tak. Vissa tomtningar kan ha haft enkla takkonstruktioner.

Tomtningarna, eller stenkretsarna, som de också kallas, har förmodligen varit enkla övernattningsplatser för fiskare. Vissa har kanske använts under kortare perioder i samband med säsongsbetonat fiske, men man har troligen inte haft tomtningarna som permanent bostad under längre perioder.

De bohuslänska tomtningarnas ålder är svår att avgöra, eftersom de har varit i bruk under lång tid. Vid undersökning av tomtningar på Söö utanför Göteborg har man hittat två engelska mynt från 1200-talet och keramik av medeltida typ.

De flesta tomtningarna som daterats i Bohuslän kommer från 1500- och 1600-talen, men det finns uppgifter om att tomtningarna varit i bruk vid fisket av vårmakrill så sent som vid 1900-talets början.

Bearbetad flinta, upphittad vid tomtningen nära Havrebukten. Foto: Linnea Nordell.

En av tomtningarna. Här fungerar en vertikal bergskant som en vägg.
Foto: Linnea Nordell.

På Hållös norra del finns lämningar efter fyra tomtningar. De ligger i en skyddad, gräsbevuxen klyfta i närheten av en liten damm. Två av dem består av rundade glesa stenvallar, där en sida av vallen utgörs av en låg bergsvägg. Det är ganska vanligt att man har gjort det mesta av förutsättningarna på platsen, när man uppfört dessa enkla och ändamålsenliga konstruktioner. I en av tomtningarna har vi hittat slagen flinta. Flintastenar hittar man ofta på stränderna och de kan snabbt bearbetas till skärande verktyg eller användas med ett eldstål för att göra upp eld. Två av lämningarna består av rektanglar av glest lagda stenar, vilket tyder på att de snarare varit fundamentstenar för en enkel byggnad, kanske en bod eller ett skjul.

Vrak och förlisningar på Soten och kring Hållö

Sotefjorden och vattnen kring Hållö har i alla tider varit ökända bland sjöfarare. Ett stort antal förlisningar har skett i området under åren. Inte alla förlisningar har resulterat i vrak. Många skepp har bärgats, varav några har skrotats medan andra, som verklighetens *Blue Bird* kunnat repareras och segla vidare. *Blue Bird* var en bark från Kanada som förliste någon mil norr om Hållö år 1871. Briggen i Evert Taubes visa hette egentligen *Nymph*, och hade Whitby som hemmahamn.

Trots fyrens tillkomst år 1842 fortsatte förlisningarna. Runt ön kan man under vattnet fortfarande hitta rester efter några av de skepp som blivit vrak. Exempel på förlisningar under 1900-talet är ångfartyget *Castor* som i april år 1940 gick på grund söder om Hållö och räktrålaren *Ceylon* som 1968 gick under på nordvästra sidan av Sälö.

Utanför Hållö har ett par intressanta föremål hittas under vattnet. Det ena är en så kallad olivkruka som härstammar från Medelhavsområdet och har tillverkats någon gång under 1500-, 1600 eller 1700-talet. Krukan behöver inte ha innehållit oliver, det kan även ha varit exempelvis tvål eller olja i den. Ett annat fynd består av ett antal kanoner. Inget av dessa

Denna oljekruka, som hittats utanför Hållö huvud, har sitt ursprung i medelhavstrakten. Foto: Lars Rydbom.

fynd kan med säkerhet knytas till någon känd förlisningsuppgift i området, varav den första är från år 1623.

Ett välkänt haveri inträffade under andra världskriget, då ett kurirplan kraschlandade på Hållö. Det var DC3:an Gripen, som år 1943 blev nedskjutet av misstag av ett tyskt krigsflygplan. Kaptenen försökte nödlanda i Marmorbassängen, men planet träffade Kålhagshuvudet och bröts sönder. Tretton människor omkom och två överlevde mirakulöst. På platsen för haveriet finns idag inga synliga spår, men en informationsskylt finns uppsatt i närheten.

Sjömärken

Sjömärket på Hållö huvud

På Hållö huvud, den sydligaste delen av ön, ligger ett sjömärke. Det består av ett fundament av natursten, med en smal stapel av stenar ovanpå. Mindre stenar har kilats in mellan de större stenarna i stapeln, för att göra den stadigare. Denna typ av sjömärke kallas för vale eller stenkärring och har använts som navigationshjälp under dagtid. Ett sjökort från 1804 visar, att det stått ett sjömärke på denna plats redan för mer än 200 år sedan. Om det är samma sjömärke som står kvar där idag är inte känt.

Enligt det ovan nämnda sjökortet har det stått ett sjömärke mitt på Hållö, ungefär på den plats där fyren står idag. Det finns inga rester kvar av detta sjömärke, och det är inte känt hur det såg ut. Antagligen togs sjömärket bort i samband med att fyren eller dess kringbyggnader uppfördes.

Sjömärket på Hållö huvud. Foto: Linnea Nordell.

Armbåken på Hamnholmen

På Hamnholmen, även kallat Hamneskär, står idag ett vitmålat, murat kummel. På denna plats har det stått ett sjömärke i mer än 200 år. Då var märket en s.k. armbåk, som visade inseglingsriktningen mot Kungshamn. Armbåken på Hamnholmen lär ha varit ca 4 meter hög. En armbåk bestod av ett stenfundament och i det stod en träkonstruktion med en arm som pekade ut en färdriktning. På andra sidan farleden, på Stenskär, stod en motsvarande armbåk. Lotsverkets dokument visar att det var vanligt att armbåkarna lätt ruttnade, blåste ned och fick ersättas.

Sälö båk

Den första båken på Sälö uppfördes troligen någon gång under 1600-talets senare del. Tidigaste avbildningen av båken finns på ett sjökort från 1694. För att den skulle synas så långt som möjligt valde man den högsta klippan i området, och den fanns på Sälö.

Båken, som den såg ut på 1700-talet, lär ha varit en enkel åttakantig och pyramidformad träbyggnad som stod på en stengrund. Den var till största delen målad i rött med vit överdel. Båken lär ha varit 36 alnar, det vill säga 21 meter hög.

Olyckligtvis var båken på Sälö så till förvillelse

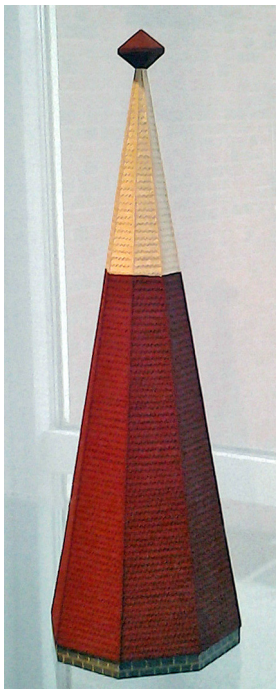

Modell av Sälö båk, som den såg ut före 1825. Byggd av Johnny Söderlund 2003. Foto: Linnea Nordell.

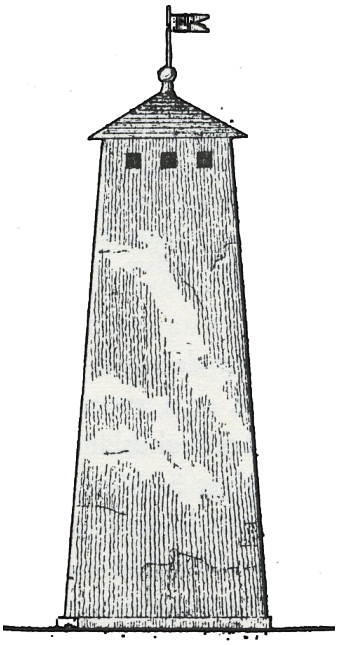

Sälö båk efter 1825. Efter C. Krantz 1954.

lik den båk som stod på Vinga utanför Göteborg, att många sjöfarare förväxlade dem med varandra. Detta skall ha orsakat ett flertal förlisningar i farvattnen utanför Hållö.

Klagomål från både sjömän och lotsar ledde tillslut till att den gamla båken revs år 1825 och en ny uppfördes. Denna hade en något kapad topp samt en järnspira med flöjel på taket. Inuti båken fanns ett våningsplan, högt placerat, från vilken man kunde observera sjöfarten ute på havet. Den fick stå kvar i ett femtiotal år jämsides med Hållö fyr. År 1891 revs den ned för gott och idag återstår endast stengrunden på krönet av Sälö.

Lotsverksamheten

Den förrädiska skärgården utanför Sotenäset krävde en god kännedom om farvattnen för att man säkert skulle ta sig till och från hamnarna.

Redan år 1697 anställdes den förste kronolotsen för området. Han hette Anders Larsson Styreman och var då 24 år gammal. Anders var född på Smögen, men tjänstgjorde i Kungshamn. Lotsutkiken låg vid denna tid låg på Bäckevikskullen. I uppdraget ingick förutom att ledsaga fartygen även att sköta och underhålla farledernas sjömärken, samt att sätta ut bergringar i hamnarna för att underlätta segelfartygens angöring.

Förtöjningsring av järn vid Bockeskärshålet. Foto: Linnea Nordell.

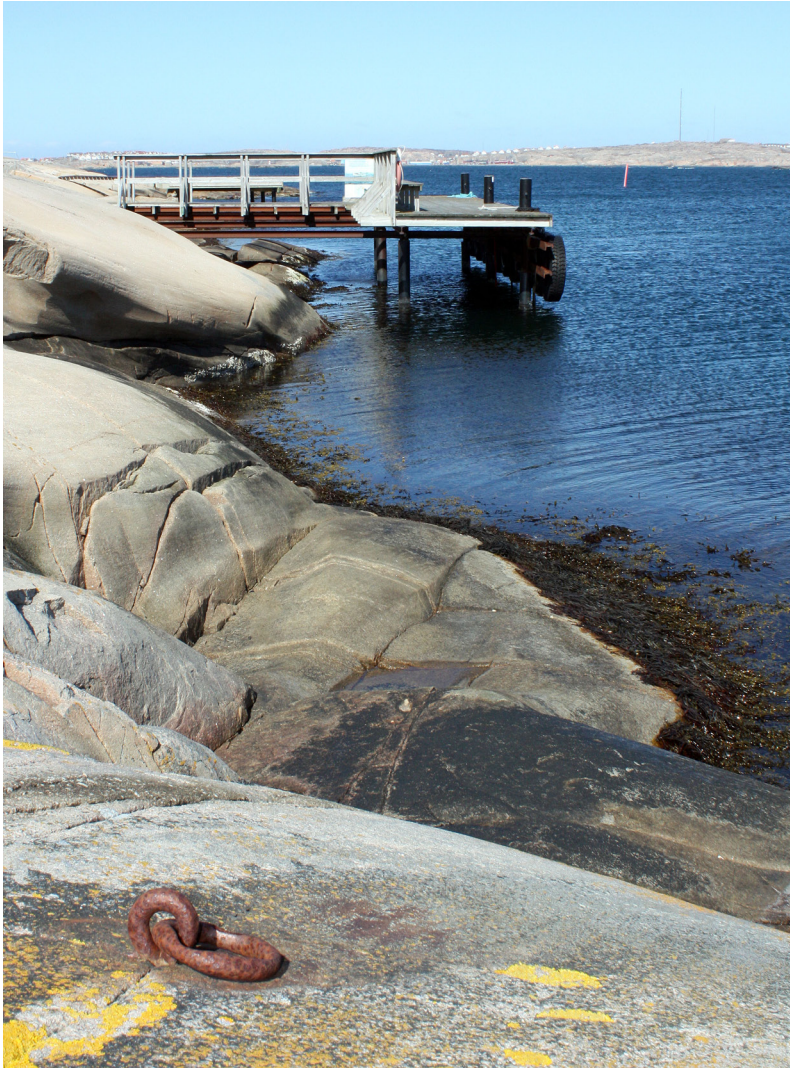

På Hållö finns det gott om borrade hål i klipporna vid goda tilläggningsplatser. I vissa finns det fortfarande järnringar kvar.

Hållö har till och från använts av lotsverksamheten i Kungshamn. I början av 1800-talet fanns enligt ett visitationsprotokoll en enkel ej färdigbyggd lotsstuga på Hållö, uppförd år 1795. Men lotsarna ansåg sig inte kunna använda denna utpost kontinuerligt, då det tidvis var omöjligt att ta sig till och från ön. Någon längre period med fast lots blev det därför inte vid denna tid.

På norra delen av Hållö finns en husgrund. Den består av två rum och är uppförd i natursten som är kallmurad, det vill säga murad utan murbruk. Detta kan vara resterna av den ovan nämnda stugan, men grunden är större än vad som beskrevs i protokollet år 1806.

En annan teori är att stugan har tillhört den familj, som enligt en uppgift flyttade till Hållö från Smögen vid 1700-talets mitt. De försökte livnära sig på fiske, men gav upp efter några år och flyttade tillbaka till Smögen igen. Hittills har det tyvärr inte gått att bekräfta denna uppgift i tillgängliga källmaterial.

År 1844 fanns två lotsar stationerade på Hållö och två lotsar på Smögen. Först 1878 byggs den lotsutkiken på berget i Smögen. Därifrån hade man god sikt över hav och sjötrafik. År 1929 var det hela nio lotsar som tjänstgjorde i området, varav två var lärlingar.

Den stora stenbryggan på nordöstra delen av Hållö byggdes 1844. Den uppfördes på grund av att båtarna ofta gick sönder när de låg i Hållö hamn. Den nya bryggan låg mer i lä för de västliga vindarna.

Husgrunden på norra Hållö är troligen från 1700-talet. Foto: Linnea Nordell.

Stenbrytning

Hållö skonades från att bli föremål för storskalig stenbrottsverksamhet under början av 1900-talet, tack vare motstånd från representanter inom fyrväsendet. Även Evert Taube, som ofta besökte Hållö, var delaktig i förhindrandet av kommersiell stenbrytning.
Ändå kan man se platser där sten brutits på olika håll på ön. Detta beror på att man bröt stenen på plats när en ny byggnad skulle uppföras. Fyren är exempelvis uppförd med Hållösten.

Kring stenbryggan som uppfördes 1844 ser man brottytor, där bryggans konstruktionsmaterial hämtades. Även vid fyrvaktarbostäderna och vid Utpost Hållö (den gamla radiopejlingsstationen, byggd 1923) finns stenbrottsområden. Vid Stora Korsedammen ligger en liten husgrund av betong. Där har det tidigare stått en tvättstuga för radiopejlingsstationen.

Byggmaterialet till bryggan bröts direkt på plats. Foto: Linnea Nordell

Odling och bete

För en nutida betraktare kan det vara svårt att se Hållö som en plats, där man kunde odla och ha djur på bete. Ortnamn, gamla beskrivningar och spår i landskapet visar dock att odling och djurhållning förekommit i begränsad skala. Den tydligaste odlingsmarken ligger norr om fyrvaktarbostäderna och ser idag ut som ett gräsbevuxet område, kringgärdat av en stenmur med en ingång i söder. Här anlade fyrvaktarna och deras familjer odlingsytor för potatis och andra grönsaker under 1840-talet. Även på utsidan av bostadshusen finns murade stenhägnader för blomster- och trädgårdsodling.

Ortnamnet Kålhagen betecknar en smal sprickdalgång som förbinder huvuddelen av Hållö med Kålhagshuvudet, där Slätte hälla ligger. Det är inte bara ortnamnet som skvallrar om att man odlat kål här. Delar av dalgången, främst på den östra sidan, har röjts fri från sten, vilket tyder på att de har använts som odlingsytor.

Folket på Smögen och i fiskelägena vid Kungshamn har hämtat hö och haft djur på bete på öarna runt omkring sedan 1600-talet. Denna mark hörde till gården Wägga, som i sin tur ägdes av Hvitfeldska stipendieinrättningen. Som ersättning fick folket därför betala in pengar till stipendieinrättningen. När lotsningen blev formaliserad kunde lotsarna hämta hö och bryta torv på Hållö, som en del av sin lön. Lotsverket fick då betala in arrendet till stipendieinrättningen.

Kålhagen. Delar av dalgången har röjts fri från sten för att möjliggöra odling.
Foto: Linnea Nordell.

Stengärdesgård vid sankmarken nära fyrvaktarbo-städerna. Foto: Ingela Lundin.

År 1838 hämtade lotsarna 15 lass hö och torvbränne från Hållö. Torven kom förmodligen främst från den sankmark, ligger väster om fyrvaktarbostäderna. I dag syns inga rester efter torvhämtningen. Däremot är mer än hälften av sankmarken kringgärdad av en stengärdesgård, vars syfte kan ha varit att hålla betesdjuren borta från sankmarken. Där gärdesgården börjar i söder finns en långsmal inhägnad. Den kan ha utgjort en odlingsyta, alternativt varit en liten inhägnad för djuren. Fyrvaktar- och lotsfamiljerna höll både får och kor på Hållö under 1800-talet. Enligt en uppgift har sankmarken dikats ur för att skapa mer betesmark för djuren.

Husgrunden med fyrvaktarbostäderna och Hållö fyr i bakgrunden. Foto: Linnea Nordell.

Ortnamnen på och kring Hållö

Ortnamn kan berätta om vad en plats använts till, om händelser som skett eller om hur ord och namn uttalats i olika tider. Ortnamnsforskningen kan hjälpa oss att ta reda på hur gammalt ett ortnamn är eller hur dialekt och uttal har förändrat namnets betydelse. Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län (förkortas OGB) är en bokserie utgiven av Institutet för språk och folkminnen/Dialekt-, Ortnamns- och Folkminnesarkivet i Göteborg. I serien går man igenom bebyggelse- och naturnamnen i Göteborgs och Bohus län, härad för härad. För Sotenäs härad finns ännu endast en bok om naturnamnen, utgiven år 2009: *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XIV. Ortnamnen i Sotenäs härad. 2. Naturnamn* av Birgit Falck-Kjällquist.

Forskningen om ortnamn är ingen absolut vetenskap, och det kan finnas flera olika tolkningar om betydelsen av samma ortnamn. Tolkningen av ortnamn kan ändras, exempelvis om dokument med äldre namnformer framkommer.

Sammanställningen nedan baserar sig på Naturnamnen i Sotenäs härad, se ovan, och på Roger Wadströms övergripande sammanställning *Ortnamnen i Bohuslän* från 1983.

Förkortningen OGB nedan avser den ovan nämnda boken om naturnamnen i Sotenäs härad. Ortnamnen redovisas i bokstavsordning.

Bockeskärshålet

Trång vik innanför Bockeskären. Möjligen kan förleden komma från ordet vadbock, att en vadbock stått där, men det är osäkert. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:5, 40).

Boltarna
Skär nordöst om Hållö. Innehåller bolt, det bohuslänska ordet för bult. Det finns en järnbult på skäret för förtöjning av båtar. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:40).

Brotten, Hållö brott och Yttre Brottet
Avser skären sydväst och söder om Hållö huvud. Namnet beskriver att sjön bryter över skären. Ortnamnen finns belagda på ekonomiska kartan från 1930- och 1970-talet, Yttre Brottet finns med på sjökort över Skagerrak från 1958 (OGB 2009:41).

Gule sten
Ortnamn på Hållös norra spets. Namnet syftar på en enslinje av två manshöga, ljusa gulaktiga stenar. Då stenarna är i linje med varandra ser de ut som en enda sten, går man klar för ett grund på 2 m djup som heter Vettebåden. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:174).

Hamneskär eller Hamnholmen
Holme vid Hållös båthamn på östsidan av Hållö. Kallas också för Hamnholmen. Äldsta belägg 1891 på sjökort. (OGB 2009:78-48-49). Hamneskärs kummel är ett av inseglingsmärkena för trafiken söderifrån in till Kungshamn (OGB 2009:171).

Havrebukten
Vik på den nordvästra sidan av Hållö. Kallas även Havrehålet. Kallas så av okänd anledning. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930-talet och 1970-talet (OGB 2009:9).

Hållö
Förleden Håll- eller Holl- ska komma av verbet hålla, dvs ”hålla kurs på” eller ”stanna till vid”, på samma sätt som i orden hållpunkt eller hållplats. ”Eftersom Hållö tillsammans med intilliggande Sälö är ett viktigt landmärke vid angöring av kusten och infarten till Kungshamn och Smögen är det sannolikt att öns betydelse för navigation och skeppsfart utgjort namngivningsgrunden”, skriver Falck-Kjällquist (OGB 2009:78-79).

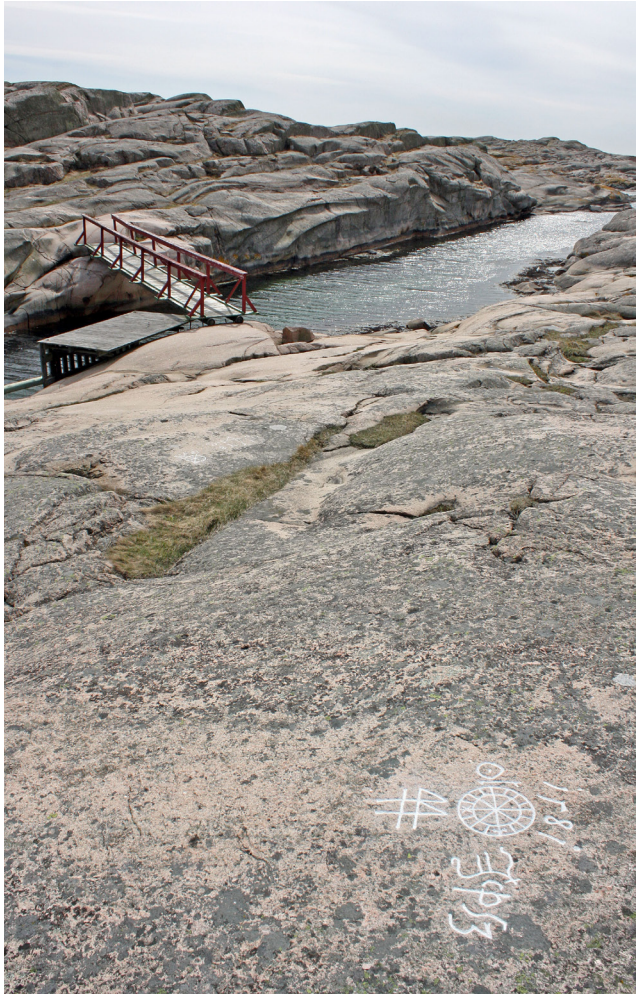

Bro över till Hamnholmen. Ristning med kompassros och årtalet 1581 syns i förgrunden. Foto: Linnea Nordell.

Wadström (1983:105) har en annan tolkning. Enligt honom kommer förleden Håll- från det fornvästnordiska ordet hól (som betyder hög backe) och från de norska och bohuslänska dialektala orden hol (låg höjd) och hole (upphöjning). Falck-Kjällquist tillbakavisar denna tolkning på grund av att den inte stämmer med dialektuttalet eller äldre skrivningar. Äldsta belägg för ortnamnet på Felterus karta från 1658, se under rubriken ”De äldsta beläggen”. OGB anger äldsta belägg till 1673.

Hållö hamn
Naturhamn på Hållö i form av ett smalt sund i lä innanför Hamnholmen och Kisthålshuvudet. Äldsta belägg: ingen uppgift. (OGB 2009:92).

Hållö huvud
Ligger på sydsidan av Hållö. Huvud = hög udde, framskjutande bergparti (OGB 2009:50).

Hållö tångar
Uddar vid Hållös norra spets. Tånge = lång, smal udde, såväl ovan som under vattenytan. Äldsta belägg 1869. Belägg även på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:50).

Insjön och Insjöskären
Insjön är namnet på en vassbeväxt vattensamling på Hållö, skären ligger utanför Hållö i höjd med Insjön. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:11, 51).

Kistehålet och Kisthålshuvudet
Namn på djup vik och halvö. Namnet kan komma av att en kista vid något tillfälle har flutit in iland där, eftersom vrakgods flyter in i viken vid hård vind. Huvud = hög udde, framskjutande bergparti. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:11, 52).

Korset
Vik söder om Kålhagshuvudet. Namnet kan syfta på ett kors, som kan ha varit utsatt på någon av uddarna i viken. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet. (OGB 2009:12).

Lilla och Stora Korsedammen
Två vattensamlingar ost resp. nordost om viken Korset (OGB 2009:12).

Kålhagen och Kålhagshuvudet
Kålhagen är en dalgång som ligger på Hållös västra sida och har tidigare använts för kålodling. Kålhagshuvudet är en halvö, som ligger väster därom. Huvud = hög udde, framskjutande bergparti. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:149).

Likskär
Skär nordväst om Hållö. Innehållet ordet lik, i betydelsen av död kropp. Det finns inga uppteckningar om varför skäret heter så. Lokalbefolkningen har meddelat att det inte är vanligt att lik eller vrak driver in på detta skärs stränder. Belägg på den ekonomiska kartan från 1930- talet och 1970-talet (OGB 2009:56).

Havrebukten med Sälö i bakgrunden. Man anar grunden efter båken på krönet. Foto: Linnea Nordell.

Marmorbassängen
Vik på den västra sidan av Hållö, mellan Hållö och Kålhagshuvudet. Sandbottnen i viken skimrar som marmor och därför har viken fått detta namn. Belägg: ingen uppgift (OGB 2009:15).

Slätte hälla
Namn på ett slätt hällparti på Kålhagshuvudet. Namnet är inte medtaget i OGB.

Skutskär
Skär nordväst om Likskär. Innehåller ordet skuta i förleden. Äldsta belägg på sjökort 1869 (OGB 2009:65).

Sälö
Ö namngiven efter det marina däggdjuret säl. Vattnen kring ön var sälrika. Sälö båk var sjömärket på dess högsta punkt. Sälö sten är en sten med läge högt uppe på Sälö, som använts som landmärke. Äldsta belägg Sälön 1658, Sälön 1673, Selgö 1694 (OGB 2009:173).

Vindhålet
Smal vik innanför Kålhagshuvudet. Namnet betyder blåsig plats eller blåshål, men slutleden ”hål” kan ha betydelsen ”vik” eller ”sund”. Ortnamnet finns belagt på ekonomiska kartan från 1930- och 1970-talet (OGB 2009:29).

Marmorbassängen och Kålhagshuvudet. DC3:an Gripen kraschade här 1943. Foto: Linnea Nordell.

Litteraturlista

Abrahamsson, Bertil. Material och fakta om Hållö och dess historia i stencilform.

Antonsson, Bo m.fl. 2005. *Sotenäset – skeppsbrottens kust*. Sotenäs kommun, Utbildningsnämnden. Uddevalla.

Falck-Kjällquist, Birgit. 2009: *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XIV. Ortnamnen i Sotenäs härad. 2. Naturnamn.* Institutet för språk och folkminnen - Dialekt-, Ortnamns- och Folkminnesarkivet i Göteborg. Göteborg.

Krantz, Claes. 1954. *Skepp i gattet. Västkustbilder från hamn och hav.* Wahlström & Wistrand. Stockholm.

Ljungdahl, Casper. 1994. *Smögen och Hasselösund bohuslänska samhällen i förändring – människor på Sotenäset vid Skagerrakkusten*. Munk-Reklam AB:s förlag. Munkedal.

Lundin, Ingela och Nordell, Linnea. 2011. Maritima ristningar på Väderöarna. I*: Väderöarna – historisk arkeologi vid en uthamn*. Red. Lars-Erik Hammar. Bohusläns museum rapport 2011:12. Borås.

Lundin, Ingela och Nordell, Linnea. 2012. Ristade tecken i hamnarna. I: *Resa i Bohuslän*. *Bohuslän Årsbok 2012.* Bohusläns museum och Bohusläns hembygdsförbund. Uddevalla.

Norman, Peter. 1995. *Sjöfart och fiske. De kustbundna näringarnas lämningar*. Fornlämningar i Sverige 3. Riksantikvarieämbetet. Stockholm och Borås.

Pettersson, Johan. 1995. *Anonyma fiskeläger – märkliga kulturminnen i Bohusläns skärgård*. Uddevalla.

Pettersson, Johan. 2001. *Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän under norska tiden. Särskilt kring 1500-talets sillperiod.* Uddevalla.

Stibéus, Magnus. 2005. *Medeltida tomtningar på Söö*. Riksantikvarieämbetet UV Väst rapport 2004:35. Göteborg.

Svedberg, Viktor. 2000. *Tomtningar på Söö i Göteborgs skärgård*. Riksantikvarieämbetet UV Väst rapport 1998:19. Göteborg.

Wadström, Roger. 1983. *Ortnamn i Bohuslän.* Almqvist & Wiksell förlag AB. Kristianstad.

Bilder på framsidan, ovanifrån från vänster:
Hållö fyr och kapell. Foto: Ingela Lundin.
Maritima ristningar i släpljusbelysning. Foto: Linnea Nordell.
Odlingsyta på norra Hållö. Foto: Linnea Nordell.
Målning pågår vid Hållö hamn. Marie Jonsson och Ingela Lundin arbetar. Foto: Linnea Nordell.

Bilder på sidan 2, ovanifrån från vänster:
Kumlet på Hamnholmen. Foto: Ingela Lundin.
Marie Jonsson betraktar en kompassros vid Hållö hamn. Foto: Linnea Nordell.
En av kompassrosorna vid Hållö hamn. Foto: Linnea Nordell.
Stenbryggan som uppfördes 1844, ligger på den nordöstra delen av Hållö. Foto: Linnea Nordell.

De maritima ristningarna dokumenterades och målades i med permanent färg efter tillstånd från Länsstyrelsen i Västra Götaland, beslut dnr. 431-35207-2012, daterat 2012-12-05.